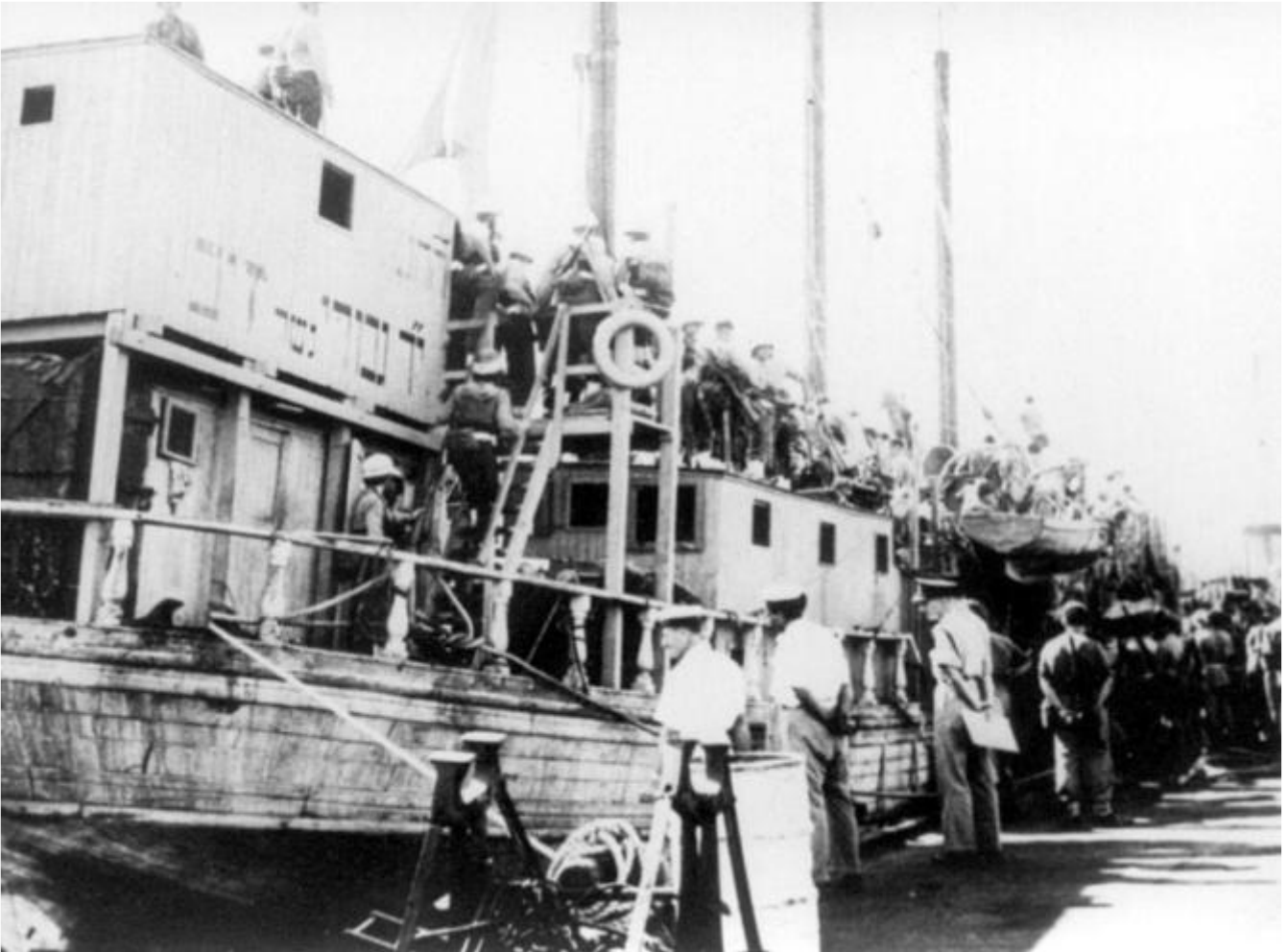

ערך יהודה בן-צור

י"ד חללי גשר הזיו' – 'חומה' – Bruna
מבוסס על רישומי 'יומן המבצעים' של 'המוסד לעליה ב' – פאריס 1947

ספינת עץ מונעת באמצעות מנוע דיזל, שהפיק כ- 8-9 קשרים. נשאה דגל איטלקי ואוישה ע"י צוות איטלקי. נחכרה מהסוכן היווני, דנדריה, המכונה 'הגוץ', שהיה גם האחראי להכנתה/התקנתה. צוות המלווים כלל את ימאי הפלי"ם, אליעזר טל המפקד, ושלוש דוליצי. וכן את אורי הורביץ, חייל הבריגדה מ'החבורה' ו'הגדעוני' יצחק ברויאר. נתפשה ע"י הבריטים ב- 27-28 ליולי 1947 ו- 685 מעפיליה הוגלו לקפריסין.

"1.4.47 – 'ברג' מ'ליאונרד' [פינו גינזברג, גזבר 'המוסד' באירופה בעת ביקור באיטליה]: לפי ידיעותיהם [של ראשי 'המוסד' באיטליה], היא עומדת למכירה. הודעה [הוצעה] למהנדס [דמיני] הקשור עם 'אלון' [יהודה ארזי] בחמישה 'גדולים' [5,000 \$] פחות מאשר לנו".

"7.4.47 – 'ליאונרד' [איטליה]: לאחר שתכנית 'השומרת' [תיאודור הרצל] יכולה [עשויה] להתבטל, מציעים ש'הגוץ' [סוכן אוניות יוני] ייתן את 'החומה' לשם העברה על יד המטרה [חוף הארץ]". תכנית להעביר מעפילים מ'שאר ישוב' ל'תיאודור הרצל' בוטלה וע"כ הוצע לבדוק אפשרות להשתמש בעתיד ב'חומה', למטרה כזו.

"8.4.47 – 'רודי' [שמריה צמרת, הממונה על שלוחת 'המוסד' במרסיי]: 'החומה' הגיעה. תובע שישלחו... מפקדים/מלווים ומספר 'גדעונים' הדרושים עבור... 'חומה', הכלי השני של 'הגוץ'...". הכלי הראשון הוא כנראה 'הברק', שבאותה עת היה בליבורנו, לאחר שנמצא בלתי-כשיר לשייט ולאחר חצי שנה "הוכשר" שנית ו... נכשל בדרכו לחופי אלג'יריה.

"11.4.47 – 'חושי' [חנן גייסמר או חגי אבריאל, פעילי 'המוסד' במרסיי]: עובדים על 'החומה'... תהיה מוכנה... - בעוד 10 ימים".

- 18.4.47 – 'רודי': אין ל'רודי' כל תכניות ביחס ל'חומה'... במידה שלא יהיו אנשים [הכוונה למעפילים] כאן".
- 26.4.47 – 'רודי': 'הקטנה' של 'הגוץ' [Luciana – 'שיבת ציון'] פוסלה [להעברת מעפילים ל'חומה'], התכנית [החלופית] לסדר העברה בין 'חומה' ו'ברק'. 'הברק', כאמור, נמצאה בשלב זה בנמל ליבורנו לאחר מסע תלאות ממרסיי ואיננה כשירה לשייט.
- 30.4.47 – 'חושי': 'החומה' יכולה להיות מוכנה בעוד כמה ימים. מה התכנית?"
- 1.5.47 – 'רודי': 'החומה' תהיה מוכנה בעוד 5 ימים".
- 3.5.47 – 'רודי': 'החומה' מוכנה כמעט".
- 1.6.47 – יוליק [ברגינסקי, מבכירי 'המוסד'] – אבי – 'סידני' [אבי שוורץ, מחליף מיועד ל'רודי' במרסיי]: בעניין 'אורה' ('לוציאנה' ['שיבת ציון']) התחילו לעבוד רק אתמול, כי 'הגוץ' לא נתן שום הוראות בנוגע לתפקידה החדש אצל יני [אבידוב, הממונה על ההעפלה בצפון-אפריקה]. תשובה בשביל תכנית העברה של 'חומה' ועכשיו צריך לעבוד לפי תכנית חדשה".
- 2.6.47 – 'רודי': מוסר בשם 'בן-יהודה' [אחד מכינויי שאול אביגור] כי ב'ליאונרד' דנים באפשרות העמסה על 'החומה' ואולי גם על 'הצפונית' ['מדינת היהודים'] בכדי להעלות [מהן] על 'הנשיא' ['אקסודוס 47'] – כי 'הנשיא' [עלול ל] הסתבך מיד בכדי שיוכל לקבל אנשים במישרים".
- 3.6.47 – 'בן-יהודה' – מילנו: התכנית ביחס ל'נשיא' מחייבת ש'החומה' ואולי גם 'הקטנה' מ'סידני' ['שיבת ציון'] במרסיי יבואו ל'בנימין' [איטליה] ויעזרו בהעמסה. 'בן-יהודה' יברר עם 'הגוץ' הנמצא במילנו".
- 3.6.47 – 'רודי' – 'סידני': 'הצפונית' ['מדינת היהודים'] תצא היום לבית אורן [מפרץ ביון, צרפת]. דואג לכך ש'החומה' ו'הקטנה' תהיינה מוכנות לתכנית של 'הנשיא'. המדובר בתכנית להעלות בחשאי מעפילים ל'אקסודוס 47' באמצעות כלי השיט הקטנים באחד מחופי איטליה.
- 6.6.47 – 'בן-יהודה' – יוליק [ברגינסקי] – יוסף [?]: "עוד מטפלים בעניין 'הנשיא' ואולי יסתדרו בלי עזרת 'החומה' ו'אורה' ['שיבת ציון']..."
- 9.6.47 – דן (עפרי) [שייקה, "האיש שלנו" ביוגוסלביה בעת ביקור בצ'כיה]: מציע ש'הנשיא' בצרוף 'החומה', במידה שיוכלו לקחת 7,000 איש, יבואו ל'אגמי' [ברומניה]. דעתי שאם יש אפשרות לקחת 7,000 – כדאי לבוא ל'אגמי' אחרת, אם פחות מזה – לא כדאי לסכן את התכנית". בעקרון סוכם עם הרומנים על הוצאת כ- 50,000 יהודים. הקיבולת של שני כלי השייט הסתכמה בכ- 5,215 מעפילים.
- 9.6.47 – 'בן-יהודה': עניין 'הנשיא' עדין. נמסרה לו דעתו של דן בקשר לתכנית 'נשיא' ו'החומה' ל'אגמי' [רומניה].
- 11.6.47 – 'בן-יהודה' ('ליאונרד'): המצב של 'הנשיא' הולך ומחמיר [הבריטים ניסו למנוע דלק מ'אקסודוס 47' באיטליה]. סוכם ש'הנשיא' יצא ל'רודי', לנמל ב. [פורט דה-בוק] יקבל דלק ואח"כ בצירוף 'החומה' ו'אורה' יבצע את המפעל [העלאת המעפילים] אצל 'ליאונרד'... באיטליה.
- 13.6.47 – 'אנדרה' ('סידני') [אבי שוורץ, המחליף המיועד ל'רודי', במרסיי]: 'הנשיא' הגיע לנמל P.d.B. [פורט דה-בוק] וקבל דלק. מחכים לתכנית מ'דניאלה' [עדה סרני]. 'החומה' מוכנה כבר ו'האורה' תהיה מוכנה ביום ב'-ג'".
- 17.6.47 – 'רודי': נתקל בקשיים בקבלת הדלק ל'חומה' ו'אורה'. מסרבים לתת את הכמות שדרשו".
- 18.6.47 – 'אנדרה' ('סידני'): 'החומה' ו'אורה' אינן מקבלות דלק. כן יש סירוב מצד המכס להעלות אוכל. מקווים להתגבר עם בואו של הסוכן [ג'ו בהרליה] (מחרתיים)".
- 20.6.47 – 'רודי': יש הוראות חמורות ביחס ל'חומה' מצד המכס".
- 23.6.47 – 'רודי' – 'סידני': משתדל להשיג דלק בשביל 'החומה' ו'אורה'.
- 23.6.47 – 'רודי': בקשר עם הקושי להשיג דלק ל'חומה' ו'אורה' – מקווה שעד הערב יברר המצב".
- 23.6.47 – 'דניאלה': במקרה שתצטרך לתת [ל'נשיא'] ½ מהאנשים [הכוונה למחצית המעפילים, כ-2,250], תזדקק בהחלט ל'חומה'.

"26.6.47 – שיחה עם 'דניאלה': מודיעה שהמצב בריכוזים [בסיסי המתנה של מעפילים] קשה עד מאוד, כי האנשים נמצאים שם זמן רב. מבקשת לשלוח אליה 'החומה' בהקדם האפשרי."

"27.6.47 – 'רודי': מחר מקבלת 'החומה' דלק ואחריה 'אורה'."

"28.6.47 – 'רודי': 'החומה' תסיים את קבלת הדלק כנראה היום."

"28.6.47 – 'דניאלה': "הודעתי לה שמכנים לשלוח לה 'החומה' לפי דרישתה. תודיע לנו המועד הרצוי לה וכל שאר הפרטים". בשלב זה החלה להתגבש התכנית לבצע את העלאת מעפילי 'הנשיא' ב... צרפת ולא באיטליה."

"30.6.47 – 'רודי': 'דניאלה' חושבת שהכלי 'פטר' [ספינת שירות של 'המוסד' באיטליה] יצא ל'סידני' ועליו האוכל. אז יוכל 'רודי' להשתמש באוכל זה ל'חומה' ו'אורה'. אחרת – המצב רע וללא פתרון."

"2.7.47 – שיחה עם 'דניאלה': הסברתי לה דחיפות צאת 'החומה'. קיוותה לקבוע יום ד' הבא ליום הפעולה. תתאמץ ככל האפשר להקדים. תודיע המועד המדויק. תשתמש בכלי הגדול שלה [כנראה הכוונה ל- Pan Crescent שהגיעה לאיטליה] להעמסה על 'החומה', שלא תוכל בשום פנים להגיע למקום [העלאת המעפילים תוכננה למפרץ מיליארונו, בדרום איטליה, אך בשל התערבות המשטרה האיטלקית היא נדחתה]. את הכלי הגדול שלה מתקינים [בונציה]. מכינים הכול מחוץ לכלי, כדי שאפשר יהיה להשתמש בו עבור העמסת 'החומה'."

"2.7.47 – שיחה עם 'דניאלה': אינה בטוחה אם תשלח את 'פטר' ל'סידני' עם הצנימים כי עצרה. מקווה לשחררו ואז יסע. אם לאו – תשלח ל'חומה' צנימים ע"י 'הגדולה' [P.C.] שלה."

"5.7.47 – 'דניאלה': את 'החומה' תזמין במשך השבוע. לערך באמצע השבוע. אינה יכולה עוד לקבוע היום המדויק. עוד תודיע. בעניין 'פטר'. יש קשיים בהשגת הרישיון לנסיעה. אינה בטוחה שתוכל לצאת (לא שאלת הלחם היא המכבידה כ"א רישיון היציאה)."

"10.7.47 – 'רודי': 'דניאלה' בקשה את 'החומה' שתצא מחר. כרגע [בשל העמסת 'אקסודוס 47' בנמל סט] אין איש שיוכל לטפל בזה. הצענו ל'רודי' (ע"י 'נוגה' [קשר אלחוטי]) לשלוח היום את 'החומה' במקום התמרון עם 'אורה'. באותו יום 'רודי' היה אמור להוציא את 'אורה' לים, כדי למשוך את תשומת לב הבריטים מ'אקסודוס 47'. "התמרון" - שלא היה לו סיכוי רב - נכשל עקב סערה."

"10.7.47 – 'רודי' [במרסיי]: את 'החומה' ישלח מחר". כשלוש שעות לאחר מכן: "עושה הכול ליציאת 'החומה' ו'אורה' מחר."

"11.7.47 – 'רודי': 'החומה' ו'אורה' תצאנה הערב". כעבור 3.5 שעות: 'אורה' תצא אחה"צ ו'החומה' בערב."

"12.7.47 – 'רודי': 'החומה' יצאה אמש. הכול בסדר. הודיע ל'בנימין' [איטליה]."

"13.7.47 – 'רודי': מ'חומה' ו'אורה' הכול בסדר..."

"14.7.47 – 'ברג' [גזבר 'המוסד' באירופה]: דיבר עם 'בנימין'. מתכוננים לעבוד מחר ב'חומה'."

"15.7.47 – שמואל [מי האיש?] ('בנימין'): העבודה נדחתה למחר. ייקחו גם ילדים."

"15.7.47 – 'רודי': 'החומה' - העבודה נדחתה למחר". 6.5 שעות לאחר מכן:

'החומה' – 'הגדעוני' לא בסדר [האלחוטן או המכשיר?]. משתדלים לבוא אתה במגע בדרכים אחרות. ישנם קשיים אצל 'ליאונרד' [איטליה]. כלי עזר אחד וגם 'הפטר' – נתפשו ע"י אנשי 'בנימין'. 'גדעון' של 'חומה' אינו בסדר [המכשיר לא תקין]. בכ"ז ינסו להיפגש במפגש. יש שני מפגשים קבועים לפי הסכם קבוע". הכוונה להעברת המעפילים באמצעות ספינה ושתי דוברות מונעות, שיצאו מאזור לה-ספציה לביצוע ההעלאה בלב ים, בקרבת קורסיקה."

"16.7.47 – משה ה. [מי האיש?] ('בנימין'): 'גדעון' לא פגש [בשל קשר אלחוט לא

תקין] את 'החומה' ואולם ידועה כתובתה המדויקת [המפגש נקבע בקרבת קורסיקה] ששם היא צריכה לשהות שלושה ימים. יעבדו ע"י העברה. מקווים לעבוד הלילה."

"17.7.47 – 'דניאלה': שני הכלים נפגשו ועכשיו נעשית ההעמסה [זאב פז, ימאי הפלי"ם ויוס'קה לזרובסקי היו בספינה הנ"ל¹]. שואלת האם אפשרי להפגיש את 'אורה' [שיבת ציון] שהעלתה 411 מעפילים בחוף אלג'יר ויצאה לדרכה יום קודם לכן, לפנות בוקר] עם 'החומה' [לצרכי העברה מספינה לספינה בקרבת הארץ]. במקרה זה תעמיס על 'החומה' רק 700. אחרת תתאמץ להוסיף עוד 100-120 [מעפילים]. על 'החומה' יעלו תיבת 'גדעון' [ערכת קשר] חדשה... (מבקשת תשובה בעניין... תוך שעתים-שלוש)".

"17.7.47 – 'דניאלה': ב- 15.00 החלה ההעברה ל'חומה'. המספר כ- 700 (בהם 85 ילדים) [בסופו של עניין, הועלו רק 685]. 'החומה' הודיעה שנוסעת במהירות 8 [קשר]". באותו יום, העבירה השגרירות הבריטית ברומא מכתב (389/28/47) מעודכן ל- 15.7 למשרד החוץ האיטלקי, בו נאמר: "Bruna at Marseilles and is expected to leave shortly. She may intend to embark emigrants from the heel of Italy". [רק חודש לאחר מכן, עדכנו הבריטים את האיטלקים בדבר תפישת הספינה].

"18.7.47 – 'דניאלה': ההעברה נסתיימה בסדר ו'החומה' יצאה לדרכה".

"19.7.47 – 'אנדרה': 'אורה' מודיעה כי היא מלווה 'מנוולת' [משחתת בריטית]... נמסר לו להודיע לכלים [גם 'לחומה'] שיסדרו העברה למרות הליווי של 'המנוולת'. לפי עיתון מ'סידני', אנשי 'ליאונרד' [האיטלקים] רודפים אחרי כלי שלפי התיאור יכול להיות הכלי שעבד יחד עם 'החומה'. הכוונה כנראה לספינה שבה היו זאב פז ויוס'קה לזרובסקי, שירדו ממנה בסרדיניה.

"19.7.47 – 'דניאלה': מחסור בעובדים [מלווי אוניות]. לייזר [אליעזר קליין-טל, פלי"ם, מפקד הספינה] יצא ב'חומה', אליה הוא הגיע באחת הדוברות יחד עם אורי הורביץ, מ'החבורה'. המלווים הנוספים, שהגיעו עם הספינה ממרסיי: שלום דוליצקי ו'הגדעוני' יצחק בריאר.

"21.7.47 – אלי [זוהר] – 'בנימין': מסרתי לו ההוראות ל'חומה' ול'אורה' על השמדת הניירות וכו'. מוסר כי 'החומה' מלווה משחיתה".

"24.7.47 – חגי מוסר: הם [במרסיי] קלטו ידיעה מאחד הכלים שנתפש על יד חופי המולדת – לא ידוע להם איזה". "י"ד חללי גשר א-זיו" ו"שיבת-ציון", כ"א בנפרד, זכו לליווי של משחתות בריטיות, שנמשך כמה ימים. בקרבת החוף הא"י הן נתפשו והגיעו ב- 28 ליולי לנמל חיפה. בנסיבות שנוצרו ובעיקר בשל העדר קשר בין הספינות, לא נראה שהייתה אפשרות לבצע את ההעברה בין הספינות וע"כ לא מובנת תלונת עדה סרני כנגד אליעזר טל, על אי-קיום ההעברה². על האשמה זו הגיב א. טל במכתב מה- 6.4.00: "... נראה לי שהכישלון, ששתי ספינות המעפילים... לא נפגשו, אינו רק טכני, אלא מקורו בתכנון לקוי של הפעולה בין [מטות 'המוסד'] פאריס-מילנו. שכן, לדעתי, צריך היה לקבוע – עוד לפני צאת הספינות לדרך – מקומות זמנים למפגשים אלטרנטיביים ולא להסתמך רק על אפשרות שבעזרת הקשר האלחוטי תתואם הפגישה (וכבר היו דברים מעולם – ראה כשלוף הפגישה בין... 'הכ"ג' ו'כתריאל יפה')".

"30.7.47 – 'דניאלה':... הכלי שלה [האם הכוונה ל'קדימה', שיצא עם מעפילים רק בנובמבר 1947?] התלכלך במקצת אגב פסולת 'החומה' [האם ספינה זו הייתה מעורבת בהעלאת 'י"ד חללי גשר א-זיו' שבועיים קודם לכן?] ולפיכך הכנתו תדחה קצת".

"23.8.47 – 'דניאלה': טוענת נגד 'הגוף' [הסוכן, מחכיר הספינה] שלא נהג בסדר בעניין 'החומה' (הודעתי ל'גוף')".

הערה: בראשית ספטמבר 1947, טרחה השגרירות הבריטית ברומא, להעביר למשרד החוץ האיטלקי מזכר סודי מיוחד (325/218/47) המפרט, בין היתר, את פעילות העמסת Bruna בליל 17/18 ביולי, בהסתמך על חקירת המעפילים ואת פרטי הרישום של בעל הספינה האיטלקי.

כאמור, ב-28 ביולי 1947 נתפשה הספינה והמעפילים הוגלו לקפריסין.

¹ זאב וניה הדרי, 'פליטים מנצחים אימפריה'. עמ' 483, מייחס – בטעות – אירוע זה להעלאת המעפילים לספינה 'כ"ט בנובמבר', בדצמבר 47.
² הדרי, עמ' 326-7.

מאתר הפלמ"ח באדיבות מנהל ארכיון 'בית הפלמ"ח':

אוניית המעפילים "י"ד חללי גשר א-זיב" (על שמם של ארבעה עשר לוחמי הפלמ"ח שנהרגו ב"ליל הגשרים", יוני 1946, בעת תקיפת גשר א-זיב ליד נהרייה) הפליגה מנמל מיליארינו שבאיטליה ב- 16 ביולי 1947, ועליה 685 מעפילים. מפקד האונייה היה איש הפלי"ם אליעזר קליין (טל). ה'גדעוני' היה יצחק ברויאר. מלווים נוספים היו אנשי הפלי"ם זאב פז, שלום דוליצקי ואורי הורוביץ.

"י"ד חללי גשר א-זיב" תוכננה לפגוש בדרכה את ספינת המעפילים 'שיבת ציון', שהפליגה יום קודם לכן מחופי אלג'יריה ולקלוט את נוסעיה, אך בגלל ליקויים בתקשורת בין שתי האוניות לא יצא המפגש אל הפועל. את "י"ד חללי גשר א-זיב" גילתה משחתת בריטית ב- 26 ביולי, בהיותה במיצר מסינה בדרום איטליה. עם התקרבה לנמל חיפה ב- 28 ביולי, נצמדו אליה שלוש משחתות נוספות. האונייה הגיעה ארצה יומיים לאחר הגילוי הדרמטי של עמידת מגורשי אוניית המעפילים "אקסודוס" בצרפת.

בנסיבות החדשות, ומחשש שהבריטים ינסו לגרש גם את מעפילי "י"ד חללי גשר א-זיב" חזרה לאירופה, ניתנה לה הוראה: לא להתנגד לעליית צוות ההשתלטות הבריטי על סיפון האונייה ולהתיר העברת המעפילים לאוניית הגירוש, אם יסתבר שבכוונת הבריטים לשלחם לקפריסין. המלווים הסתפקו בחבלה מכוונת במנוע האונייה, שאילצה את הבריטים לגרור אותה לנמל חיפה.

למחרת הועלו המעפילים לאוניית הגירוש "אמפייר קומפורט" והועברו למחנה המעצר בקפריסין. המלווים הסתתרו באונייה והצליחו להתחמק מבלי שנתפסו.

לתשומת לב הקוראים - יש כמה אי-התאמות בין הכתבה המבוססת על רישומי מטה 'המוסד לעליה ב' בפאריס, שנכתבו ב'זמן אמת', לבין הכתבה הקצרה באתר הפלמ"ח (לא ידוע מי כתב אותה):

- א. בניגוד למתוכנן הספינה לא הפליגה מנמל מיליארינו באיטליה .
- ב. שיירת מגורשי 'אקסודוס 47' הגיעה לצרפת באותו יום בו נתפשו והוגלו לקפריסין מעפילי "י"ד חללי גשר א-זיו".
- ג. זאב פז לא היה מלווה בספינה זו. הוא העביר בספינה אחרת את המעפילים מאזור לה-ספציה אל "י"ד חללי גשר א-זיו".
- י. ב-צ.